Sommargyllingen i Ottenby lund 1995

Patrik Rhönnstad

Meddelande nr 158 från Ottenby fågelstation

Ottenby lund

Ottenby lund är en välkänd och klassisk lokal att besöka om man vill lyssna till sommargyllingar under försommaren. Många har tidiga mornar promenerat genom lundens norra delar och njutit av den mjukt flöjtande sången. Med lite tur hörs ibland både tre och fyra gyllingar samtidigt. Men de är otroligt svårsedda, den kontrasterande svarta och gula fjäderdräkten smälter mer än väl in i trädtopparnas lövverk där de oftast håller till, honorna i sin grönaktiga färgsättning blir nästan helt osynliga. Därför, trots träget sökande i krontaket ser vi oftast bara fåglarna när de på snabba vingar lämnar trädet och försvinner i skogen.

Efter en ganska intensiv sångperiod tystnar sommargyllingarna och för ett tillbakadraget liv. Sporadiska strofer kan höras om de fortfarande finns kvar i skogen men det är svårt att veta om de har gått till häckning eller ej? På kontinenten är sommargyllingen en vanlig fågel och dess liv och leverne väl studerat, men om den svenska populationen finns fortfarande mycket osagt. Se t ex Feige (1) och BWP (2).

Lämplig biotop för sommargylling i Norra lunden 1995.
Foto: Författaren

En tillbakablick

Artens historia i Ottenby lund är ganska kort. Den etablerade sig först på 1950-talet och med undantag av 1959 har sommargyllingar observerats årligen sedan 1953. Antalet observerade individer har varierat mellan en och som flest elva på en dag. Första häckningen konstaterades 1964 och fram till 1994 har 36 par eller häckningsförsök rapporterats men endast fem lyckade häckningar har konstaterats (3, 4, 5). En ökning kan skönjas de sista åren men antalet dokumenterade häckningsförsök är förhållandevis lågt jämfört med antalet sjungande hanar, se diagram. Trots de brister som finns i dokumentationen kan man säkert konstatera att arten, i varje fall antalet sjungande hanar, stadigt ökar.

Förekomsten av sommargyllingar i lunden är genom åren ganska väldokumenterad i form av anteckningar i Ottenby fågelstations dagbok. Men ur dessa uppgifter är det svårt att skatta det verkliga antalet som uppehållit sig i lunden och antalet häckningar, beroende på att fåglarna är skygga och ganska rörliga. En noggrannare inventering (6). gjordes 1993 med start i mitten av juni för att kartlägga antalet häckningar. Två till tre par bedömdes då göra häckningsförsök utan framgång. Inga bon hittades men ett förmodat bo blåste sönder under en storm i slutet av juni. Dagen efter stormen var paret väldigt aktivt men försvann sedan

I samband med den årliga häckfågeltaxeringen 1994 tillbringade jag mycket tid i mellersta lunden. Det var ett förhållandevis bra gyllingår, som mest kunde elva sjungande hanar räknas en dag. Jag fann dessutom ett bo som jag en tid kunde följa utvecklingen i. Med förhoppning om lika god tillgång på sommargyllingar nästkommande säsong och styrkt av nyvunna erfarenheter om fåglarnas beteende i reviret och runt boet beslöts att genom Ottenby fågelstation genomföra en grundlig inventering av arten 1995.

Sommargylling, adult hane. Fågeln fångad på Capri 1993.

Sommargylling, adult hona. Fågeln fångad på Capri 1993.

Hur många är dom?

Målet med inventeringen var i första hand att fastställa antalet revirhävdande hanar och bildade par samt skatta antalet kringströvande, förmodligen yngre, hanar. Genom detta erhålls en uppfattning om det totala antalet fåglar som under säsongen har uppehållit sig i Ottenby lund, exklusive kringströvande honor.

Ett ytterligare mål var att lokalisera eventuella bon och sedan följa utvecklingen för att dokumentera ungproduktionen.

Arbetsmetoden var att dagligen genomströva hela eller delar av lunden från mitten av maj, då sommargyllingarna anländer, till mitten av juni då eventuella parningar och bobyggen bör vara överstökade. Efter det har arbetet koncentrerats på att följa upp kända häckningar och återbesöka "tysta" revir för att kunna avslöja eventuellt missade häckningar genom att lokalisera flygga kullar i slutet av juli.

Utan någon förutbestämd rutt har lunden genomkorsats för att lokalisera sjungande fåglar. Jag har sedan sökt ögonkontakt med samtliga för att kunna bedömma kön och ålder och sedan följa dem en stund. Genom att följa en hane går det ganska bra att på ett tidigt stadium komma i kontakt med en eventuell hona i reviret, vars gränser också kan bedömmas.

Min bedömning av kön och ålder baseras på följande kriterier (7); adult hane: rent gula och svarta fåglar, adult hona: gröngula fåglar med svag eller ingen streckning undertill, yngre (2K): gröna med tydlig streckning undertill, eventuellt ung hane genom sång. Omständigheter kring observationerna har i vissa fall också betydelse för bedömningen.

Inventeringsområdet

Ottenby lund är det största sammanhängande lövskogsområdet på södra öland. Den ca 225 hektar stora lunden begränsas naturligt runtom av tok- och betesmarker utom i nordost. En mur, som också är reservatgräns, utgör här gränsen för lunden tillika inventeringsområdet men skogen sträcker sig ytterligare en bit norrut. Skogen delas sedan länge i tre delar norra, mellersta respektive södra lunden. Mellersta lunden börjar i norr vid Allèvägen och slutar i söder vid en mur lagd tvärs igenom skogen. Här råder också beträdnadsförbud vår och sommar.

I den i övrigt slutna skogen finns öppningar i form av tre mindre permanenta vattensamlingar, två i norra lunden och en i södra lunden, samt några ängar. Postglaciala strandvallar löper i nord-sydlig riktning som i norra lunden vinklar av i öst-västlig riktning och bildar omväxlande låga sandåsar och smala kärrstråk vari vätar bildas vår och höst. Skogen kan benämnas som en fattig ängsskog och ger på en del ställen intryck av park.

Vegetationen domineras av björk och ek, i fuktstråken finns gott om al och i de torrare områdena förekommer en del asp. Även rönn är rikligt förekommande. Vanligtvis växer trädslagen blandade med varandra, men rena eller nästan rena bestånd av de olika arterna finns. Eken kan, trots att den inte till antal dominerar betraktas som skogens karaktärsträd. Buskskiktet är svagt utbildat inom stora delar, förmodligen på grund av tidigare kraftigt bete. Påtagliga är dock några bestånd av hassel och solitära hagtornbuskar.

Säsongen 1995

Den första gyllingen som anlände var en gammal hane som flöjtade friskt. Han hade valt sångplatsen väl, det var favoritplatsen för hanen till en av fjolårets häckningar (1994). Var det slumpen eller samma fågel? Det var den 17:e maj och det dröjde tre dagar till nästa möte.

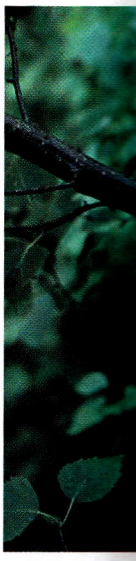

Spridda i hela
4-5 individer.
na flöt sedan
Så, den 26:e
därpå ytterlig
händelserik v
och två honor
vitet i övrigt v
maj har fem
adulta och fyr
dag är det åte
virstrid som v
genom trädto
besvaras gen
Med jämna m
honorna strax
gon gång gå
rna ofta sitte
och manar på
entre och blir
med det lugn
lunden är lika
reviren finns
gen lyckats a
tensiv och gi
der fördelade
lar observera
men honorna
ker en del. Sä
är otroligt sv
håller sig hel
de.

gad på Capri 1993.

gar. Postglaciala
r i nord-sydlig rikt-
lunden vinklar av
ning och bildar om-
andåsar och smala
ittar bildas vår och
benämnas som en
och ger på en del
v park.
domineras av björk
äken finns gott om
re områdena före-
asp. Även rönn är
mande. Vanligtvis
blandade med var-
eller nästan rena
lika arterna finns.
att den inte till an-
etraktas som sko-
äd. Buskskiktet är
om stora delar, för-
nd av tidigare kraf-
iga är dock några
l och solitära hag-

95

ngen som anlände
hane som flöjtade
valt sångplatsen
itplatsen för hanen
irets häckningar
lumpen eller sam-
r den 17:e maj och
gar till nästa möte.

Sommargyllingbo med en udda placering, endast tre meter över marknivå. Norra lunden 1995.
Foto: författaren

Spridda i hela lunden och väldigt rörliga sjöng minst 4-5 individer, en yngre fågel och resten adulta. Dagarna flöt sedan på utan några större förändringar.

Så, den 26:e maj, finner jag den första honan, dagen därpå ytterligare en och det blir inledningen till en händelserik vecka. I norra lunden finns nu fyra hanar och två honor. Med revirstrider och ganska hög aktivitet i övrigt visar de var revirgränserna är och den 30:e maj har fem revir utkristalliserats. I dessa är hanarna adulta och fyra av dem har lockat till sig honor. Nästa dag är det åter full fart, i södra lunden följer jag en revirstrid som varar i nästan två timmar. Två par följs åt genom trädtopparna och duellerar med sången, en strof besvaras genast med en kortare av den andra hanen. Med jämna mellanrum byter de träd, hanarna först och honorna strax efter. De sitter tätt samlade utan att någon gång gå till direkt angrepp. Slående är att honorna ofta sitter med bara några cm avstånd till varann och manar på med hesa kväkande. En yngre hane gör entre och blir genast bortkörd genom en brutal jakt och med det lugnar det ner sig för dagen. Fåglarna i norra lunden är lika aktiva med en del stridigheter. I alla fyra reviren finns nu en hona utom i ett, hanen har för dagen lyckats attrahera två stycken. Dagen har varit intensiv och givande på flera sätt, totalt 14 olika individer fördelade på sex adulta par och ytterligare två fåglar observerades. De följande dagarna blir det lugnare men honorna å andra sidan har blivit aktivare och kväker en del. Särskilt en hona gör mig misstänksam, hon är otroligt svårsedd och smyger hela tiden undan, men håller sig hela tiden inom ett mycket begränsat område.

Fjärde juni och hanen i ett revir är mycket aktiv och sjunger ivrigt. Honan dyker snart upp, hela tiden kvä-

Sommargyllingsparadis i Norra lunden 1995.
Foto: författaren

Tänk att denna granna fågel är en regelbunden öländsk häckfågel. Förutom i Ottenbylund är den någorlunda regelbunden i Beijhershamnm och i Albrunna kalkbrott. Kanske häckar den även där? Foto: författaren

kande, med bomaterial i näbben och visar till ett nyligen påbörjat bo som är högst en dag gammalt. Det hänger högt upp och långt ut på en ekgren och består än så länge bara av torra löst flätade grässtrån fästade i en grenklyka. Hos ytterligare två par verkar något vara på gång, kanske också hos ett fjärde, i övrigt blir det allt tystare vad gäller sommargyllingar i lunden.

Den svårsedda honan är fortfarande näst intill omöjlig att få syn på trots att hon kväker hela tiden. Hon talar samtidigt med all tydlighet om att det finns ett bo i närheten. Först den 13:e juni hittar jag boet som ser helt färdigt ut. Det ingår mycket fårull i fodringen och ännu är inga ägg lagda. Höjden från marken är cirka tre meter och placeringen är väldigt otypisk för ett gyllingbo, vilket förklarar svårigheterna att finna det. Samma dag vid det första boet händer något märkligt. Grannparet sitter i boträdet sjungande och kväkande utan att bli attackerade eller bortkörda! De kanske gav upp ett häckningsförsök, de syntes inte till mer efter episoden.

I samband med hårda västvindar runt midsommar blåste det först funna boet sönder. Paret gjorde inget nytt försök och även de försvann. Det återstående boet kontrollerades med spegel den 20:e juni och visade sig innehålla minst tre ägg. Som en liten höjdpunkt ringmärktes så fyra ungar en vecka in i juli men i slutet av månaden återstod endast en flygg unge.

Resultat

Sammanlagt sex adulta par gjorde häckningsförsök. Tre av dessa försvann i juni och hos de återstående paren påträffades bon i två revir. Det sjätte paret är mer osäkert, hanen hördes regelbundet in i andra hälften av juli men varken bo eller ungar kunde hittas, sannolikt misslyckades även de. Här skall en brasklapp kastas in. Den fjärde augusti sågs en adult hane med en flygg kull om tre omärkta ungar. Enligt min bedömning bör kullen tillhöra en hane som fanns nordost om lunden, vid klockarängen, strax utanför inventeringsområdet. Men det kan ha varit en lyckad häckning av det sjätte paret. Utöver de etablerade paren noterades en adult hona och fyra till sju hanar, varav minst en adult som skulle kunna vara samma fågel som fanns vid klockarängen. Inga yngre honor registrerades men troligast är att det har förekommit några. Totalt besökte alltså minst 17, kanske till och med 20, individer lunden. Som mest noterades 14 på en dag, den 31 maj.

Tätheten 2.7 par (2.8 för hela Ottenbyområdet) per kvadratkilometer (1995) skall ses i europeiskt perspektiv där tätheterna varierar enormt beroende på skogens storlek och sammansättning. Som en jämförelse kan nämnas 1-35 par per kvadratkilometer i Väst-och Östtyskland och Ungern där tätheten är beräknad på större arealer(2). Då är inte tätheten i Ottenbylund särskilt hög med tanke på att biotopen verkar vara optimal. Trots det får man

dem någorlunda regel-
Foto:

hane som fanns nordost vid klockarängen, strax enteringsområdet. Men arit en lyckad häckning paret. Utöver de etable-noterades en adult hona sju hanar, varav minst om skulle kunna vara el som fanns vid klock-ga yngre honor registre-troligast är att det har några. Totalt besökte 17, kanske till och med r lunden. Som mest no-å en dag, den 31 maj. 2.7 par (2.8 för hela Ot-let) per kvadratkilome-all ses i europeiskt per-r tätheterna varierar ende på skogens stor-mansättning. Som en an nämnas 1-35 par per meter i Väst-och Öst-i Ungern där tätheten är större arealer(2). Då är i Ottenbylund särskilt ke på att biotopen ver-imal. Trots det får man en känsla av att det är gott om sommargyllingar när man går i lunden

Men med totalt en flygg unge blev häckningsresultatet för området lågt, endast 0.17 flygg unge (0.57 för hela Ottenbyområdet) per häckningsförsök. Om ett häckningsutfall i den storleken är representativt för lunden, vilket det tycks vara med tanke på så få rapporter om ungkullar, se figuren, är inte populationen självbärande. Den randpopulation lundens sommargyllingar tillhör är i så fall beroende av tillskott utifrån för sin existens. Två tänkbara orsaker till den låga häckningsframgången är störningar och bonas utsatta läge. Förluster på grund av predation är ovanligt då fåglarna är väldigt aggressiva när de försvarar boet (8).

Sommargyllingar verkar ha speciella krav på reviren. Vid en jämförelse med inventeringen 1993, egna observationer 1994 och Jan Pettersson muntligen som haft koll på arten i Ottenbylund sedan 1990 tycks de år efter år med små variationer vara desamma. En reflektion är att reviren ofta följer de gamla strandvallarna och omfattar de blötaste kärrstråken. Det kan ha sin förklaring i att gyllingarna gärna badar och därför vill ha tillgång till klarvattenytor. Enligt studier i Bayern är det också viktigt att ha andra par inom hörhåll. Det verkar stämma även i Ottenbylund där reviren är samlade i två områden väl skilda åt. De ickehäckande individerna samlades också runt de redan etablerade paren. Däremellan fanns inga revir och under inventeringen noterades gyllingar i mellanområdet endast vid två tillfällen.

De längst gångna häckningsförsöken och lyckade häckningar verkar dessutom ofta ske i samma områden år från år och i motsats till de tidigt övergivna reviren är de ganska otillgängliga. Vilket tyder på att störningsfaktorn kan vara en betydande orsak till att häckningarna misslyckas i så stor utsträckning. De tre reviren som 1995 definitivt övergavs var alla belägna i områden som ofta besöks av människor. Den i så fall omedvetna störningen består av att folk så att säga avlöser varandra på platsen. Det sker tidsmässigt när bobyggandet normalt skall börja och sången är som intensivast, i början av juni, som är ett känsligt skede i häckningsperioden.

För de par som kommit så långt som till ruvning möter sedan ett riskmoment i de hårda västvindar som näst intill årligen förekommer i samband med något lågtryck i juni. På grund av boets utsatta läge, hängande likt en vagga högt upp, riskerar det att helt enkelt blåsa sönder. Så skedde med ett bo 1995 och sannolikt 1993, det finns också uppgifter på att det hänt tidigare. Om ett bo blåser sönder i slutet av månaden är tiden troligen för knapp för en omläggning och häckningssäsongen blir spolierad.

Till sist

Säsongen 1995 var ganska blöt och det var det onormalt många vätar med klarvattenytor som fanns kvar hela sommaren. Just fuktigheten i lunden varierar mycket mellan åren men finns tyvärr inte dokumenterad någonstans. Det skulle vara intressant att kunna göra en jämförelse mellan artens numerär och fuktiga respektive torra häckningssäsonger eftersom sommargyllingarna tycks ha ett behov av tillgång till vatten. Det skulle kanske förklara figurens toppar som troligen inte beror på variationer i bevakningen, den har varit likartad genom åren, undantaget 1995 som efter hård bevakning blev ett rekordår.

Jag tackar och bugar för Richard Ottvall som har hjälpt till med inventeringen. Jan Pettersson som är delaktig i upplägg, diskussion och har gett synpunkter på manus vilket också Bo Nielsen har gjort samt Anders Waldenström för snabba ryck med material från rrk-öland.

Referenser

1. Feige, K-D. 1986. Der Pirol. Wittenberg Lutherstadt.
2. Cramp, S. and Perrins, C.M. (eds) 1993. The Birds of the Western Palearctic Vol. VII, 415-433.
3. Ottenby fågelstations dagbok. 1949-1994.
4. Regionala rapportkommittèn Öland. 1972-1994.
5. Waldenström, A. 1975. Sommargyllingen *Oriolus oriolus* på Öland. *Calidris* 4:103-107.
6. Waldenström, J. och Mörnerud, O. 1993. Inventering av sommargylling *Oriolus oriolus* i Ottenbylund. Opubl.
7. Svensson, L. 1992. Identification Guide to European Passerines. s. 252-253.
8. Reinsch, A. und Warncke, K. 1971. *Vogelwelt* 92:121-141.
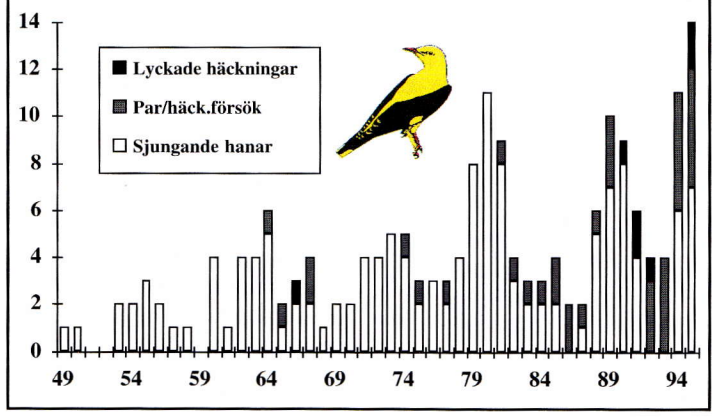
Sommargyllingens uppträdande, sjungande hanar, par och häckningsförsök samt lyckade häckningar, i Ottenbyområdet 1949-1995.